

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YOVVOYI HOLDA
TARQALGAN DORIVOR O'SIMLIKLARNING XALQ TABOBATIDA
QO'LLANILISHI**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИКОРАСТУЩИХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ
РАСТЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЕ
THE USE OF WILD MEDICINAL PLANTS IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN IN FOLK MEDICINE**

Tojiboyev murodali umaraliyevich

Abduqahhorova Saidaxon Azizbek qizi

ADPI tabiiy fanlar fakulteti, DOTSENT

ADPI tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo`nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada O'zbekistonda tarqalgan dorivor o'simliklar, ularning tibbiyotda, xalq tabobatida va kosmetikada qo'llanilishi, O'zbekistonning turli mintaqalarida o'sadigan dorivor o'simliklar, ularning foydali xususiyatlari, tibbiyotda qo'llanilishi va xalq tabobatidagi roli haqida ma'lumot beriladi. Dorivor o'simliklarning saqlanishi va ularni tadqiq qilishning ahamiyati, an'anaviy va zamonaviy tibbiyot o'rtasidagi integratsiya masalalari ham yoritiladi. O'simliklar, masalan, tirnoqqul, boychechak, dorivor asorun, na`matak va boshqa ko'plab o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlari va ulardan qanday foydalanish mumkinligi haqida batafsil ma'lumotlar keltiriladi.*

АННОТАЦИЯ: *В статье дана информация о лекарственных растениях, распространенных на территории Узбекистана, их применении в медицине, народной медицине и косметике, лекарственных растениях, произрастающих в различных регионах Узбекистана, их полезных свойствах, применении в медицине, а также их роли в народной медицине. Также будут рассмотрены важность сохранения и исследования лекарственных растений, а также вопросы интеграции традиционной и современной медицины. Подробная информация представлена о целебных свойствах растений, таких как*

календула, бархатцы, асорго лекарственное и многих других, а также о способах их применения.

ANNOTATION: *This article provides information about medicinal plants common in Uzbekistan, their use in medicine, folk medicine and cosmetics, medicinal plants growing in different regions of Uzbekistan, their beneficial properties, use in medicine and their role in folk medicine. The importance of preserving and researching medicinal plants, and the integration of traditional and modern medicine are also covered. Detailed information is provided about the healing properties of plants, such as marigold, calendula, marigold, medicinal asorun and many other plants and how to use them.*

Kalit soʻzlar: *farmakologiya, dorivor oʻsimlik, qora murch, zira ituzum, chinnigul, shifobaxsh, ildiz, meva, barg, tibbiyot, xalq tabobati.*

Ключевые слова: *фармакология, лекарственное растение, черный перец, тмин, гвоздика, лекарственный, корень, плод, лист, лекарство, народная медицина.*

Keywords: *pharmacology, medicinal plant, black pepper, cumin, clove, medicinal, root, fruit, leaf, medicine, folk medicine.*

*"Dori-darmonlarni tabiatdan oʻrganing,
inson izlayotgan narsani u allaqachon yaratgan "*
(Abu Ali ibn Sino)

Oʻzbekiston oʻsimlik dunyosi juda boy va rang-barangdir. Choʻl va dashtlar, togʻlar va adirlar, pasttekisliklar va daryo deltalari yonma-yon joylashib ajoyib manzara hosil qiladi. Bu aql bovar qilmaydigan boʻlib tuyulishi mumkin, ammo aslida Markaziy Osiyoning qoʻshni mintaqalari bilan taqqoslaganda, Oʻzbekistonning togʻlaridagi maydon birligiga nisbati boʻyicha oʻsimliklar soni bir necha baravar koʻp.

. Oʻzbekistonda dorivor oʻsimliklarning 700 dan ortiq turi mavjud. Shulardan tabiiy sharoitda oʻsadigan va madaniylashtirilgan 120 ga yaqin oʻsimlik turlaridan ilmiy va xalq tabobatida foydalaniladi. Hozirgi davrda tibbiyotda qoʻllanadigan dori-darmonlarning qariyb 40–47% oʻsimlik xom ashyolaridan olinadi. Oʻsimliklar murakkab tuzilishiga ega boʻlgan jonli tabiiy kimyoviy laboratoriya boʻlib, oddiy

noorganik moddalardan murakkab organik moddalar yoki birikmalarni yaratish qobiliyatiga ega. Dorivor o'simliklarning quritilgan o'ti, kurtagi, ildizi, ildizpoyasi, tuganagi, piyozi, po'stlog'i, bargi, guli, g'unchasi, mevasi (urug'i), danagi, sharbati, qiyomi, toshchoyi, efir moylari va boshqalardan doridarmon tarzida foydalaniladi. Dorivor o'simliklarning organizmga ta'siri uning tarkibidagi kimyoviy birikmalarning miqdoriga bog'liq. Bu birikmalar o'simlikning qismlarida turli miqdorda to'planadi. Dorining ta'sirchanlik quvvati hamda sifati yuqori bo'lish davri ularning gullash hamda urug'lash davrining boshlanishi vaqtiga to'g'ri keladi. Dorivor moddalar ba'zi o'simliklarning kurtagi, bargi yoki poyasida, ba'zi o'simliklarning guli yoki mevasida, ba'zilarida ildizi yoki po'stlog'ida to'planadi. Shuning uchun o'simliklarning asosan biologik aktiv moddalari ko'p bo'lgan qismi yig'ib olinadi. O'simliklarning ildizi, ildizpoyasi, piyozi va tuganagi, odatda, o'simlik uyquga kirgan davrda — kech kuzda yoki o'simlik uyg'onmasdan oldin — erta bahorda tayyorlanadi. O'simlikning meva va urug'lari pishib yetilganda yig'iladi, chunki ular bu paytda dori moddalariga boy bo'ladi. O'zbekistonda eng keng tarqalgan dorivor o'simliklar rayhon (bazilik), kashnich (koriander), arpabodiyon, yalpiz, sebarga hisoblanadi. Yovvoyi o'simliklarni tekisliklarda va tog'larda topish mumkin, shuningdek, bozorlar va dorixonalarda sotib olish mumkin.

Mahalliy aholi bunday o'simliklarning mo'jizaviy kuchi haqida oldindan bilishadi. Ular iste'mol qilinadi, ziravor sifatida ovqatlarga qo'shiladi, choy damlanadi, dori sifatida ishlatiladi, shuningdek kosmetologiya yo'nalishida ham qo'llaniladi. Dorixonalar va kosmetika do'konlarida siz monoo'tlardan, maxsus o'simlik damlamasi, vanna uchun o'simlik preparatlari, turli xil foydali qo'shimchalar, efir moylari va boshqalardan xarid qilish mumkin. Har bir mahsulot tarkibida tabiiy minerallar, vitaminlar va biologik faol moddalar mavjud.

Tirnoqgul (kalendula) dorivor o'simligi oshqozon-ichak kasalliklarini davolashda tabiiy, samarali vosita hisoblanadi. O'simlik erta bahorda (fevralning oxiri yoki mart oyining boshida) yohud kech kuzda (oktyabrning oxirlarida) ekiladi. E'tiborlisi, yerga qadalgan urug'larni qishda sovuq urmaydi. Unib chiqqan tirnoqgul ko'chatlari 35–40 kunda ya'ni aprelning oxiri — may oyining boshlarida gullaydi.

Mavsum davomida tirnoqgul ekinzori 13 marta sug'oriladi. Yoz va kuz oylarida har 2–3 kunda o'simlikning to'pgullari yig'ib, hosil olinadi.

Moychechak (romashka) dorivor o'simligi tabobatda tanadagi shamollashlarni, yallig'lanishlarni davolash, ovqat hazm qilish tizimi faoliyatini yaxshilash, saratonning oldini olish va xolestirin miqdorini pasaytirishda qo'llaniladi. O'simlik yorug'likni yaxshi ko'radi va urug'idan ko'payadi. Moychechakni qishning so'nggi kunlarida yoki kuz faslida ekish mumkin. Yerga to'kilgan urug'lardan unib chiqqan moychechak 2–3 yil mobaynida hosil beradi.

Dorivor asorun (valeriana lekarstvennaya) o'simligidan xalq tabobatida tabiiy tinchlantiruvchi, yurak kasalliklarini davolashda samarali vosita sifatida foydalaniladi. U Yevropa va Sharqiy Osiyoda yetishtirilsa-da, O'zbekistonda ham dorivor giyoh sifatida ekiladi. O'simlikning urug'i erta bahorda yerga qadalib, oktyabr oyida hosil yig'ib olinadi. Ildizlar yuvuvchi mashinalarda yaxshilab yuviladi, keyin yaxshi shamollatiladigan xonalarda maxsus javonlarga 15–20 sm qalinlikda yoyib qo'yiladi va panshaxada vaqti-vaqti bilan almashtirib turiladi. Xomashyo xirmonga yig'ilib, qirqilgan ildizlar esa qoplarga joylanadi. Toylangan xom ashyo 3 yil, toylanmagani esa 2 yil saqlanadi.

Na'matak. Tabobatda va zamonaviy tibbiyotda foydalaniladigan na'matak mevasi C vitaminiga boy bo'lib, insonning immun tizimini mustahkamlash xususiyatiga ega. Shuningdek, u tomirlardagi qonni suyultirib, qon bosimini tushiradi, shamollash va grippni davolashda asqotadi. O'simlikning darmondori navlari faqat jinssiz, 5–15 sm uzunlikdagi novda qalamchalaridan ko'paytiriladi. Urug'dan ko'paytirilganda ular o'zining nav afzalligini yo'qotadi. Na'matak poyalari 5 yilgacha o'sib turadi, keyin ular yangisi bilan almashtiriladi. Yoshartirilgan ekinzor bir yildan keyin gullaydi va mevaga kiradi. O'simlikning 1 ta butasidan terilgan hosil ho'l holatda 20–25 kilogrammni tashkil etsa, qurigach 10–12 kg ga aylanadi. Hosili terib olinganda, o'simlikning erkak shoxlari kesib tashlanadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekistonda dorivor o'simliklar tabiiy resurslar sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning xalq tabobatidagi roli va zamonaviy tibbiyotdagi qo'llanilishi alohida e'tiborga sazovor. Ushbu maqolada

keltirilgan dorivor o'simliklar, masalan, chinnigullar, qora murch va zira kabi o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlari, ularning kasalliklarni davolashdagi foydasi va xalq orasida qanday ishlatilishi haqida batafsil ma'lumotlar taqdim etilgan.

Dorivor o'simliklarning saqlanishi va ularni tadqiq qilishning ahamiyati ham muhimdir, chunki bu o'simliklar nafaqat tibbiyotda, balki kosmetika va oziq-ovqat sanoatida ham keng qo'llaniladi. Kelajakda dorivor o'simliklarni o'rganish va ularni zamonaviy tibbiyotga integratsiyalash, sog'liqni saqlash sohasida yangi imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda.

Umuman olganda, dorivor o'simliklar O'zbekistonning madaniy merosi va tabiiy boyliklaridan biri sifatida, ularning ahamiyatini anglash va saqlab qolish zarurati mavjud. Ushbu dorivor o'simliklardan mutaxassis bilan maslahatlashgan holda foydalanish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati:

1. toshkent farmatsevtika instituti.

o` .ahmedov, a. ergashev, a. abzalov, m. yulchiyeva, d. mudtafaqulov

“dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi “

“tafakkur- bo'stoni” nashriyoti toshkent -2018

2. samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti .

m.x. begimatova, a.a. elmurodov, sh. sh. shernazarov, a.a. nurniyazov

dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi

toshkent-2023 “fan ziyosi “ nashriyoti